

Ο θάλαμος της ψηφιακής ηχούς

Λυδία Καλλιπολίτη - 06/05/2019

Ένας χρόνος Archetype. Η αρχιτεκτονική και τα media σήμερα στην Ελλάδα

Τον Νοέμβριο 2016 η γνωστή σατιρική εκπομπή Saturday Night Live [SNL] του Αμερικανικού καναλιού NBC, έφερε σε ανατριχιαστική εγγύτητα την αρχιτεκτονική της ουτοπίας με την αρχιτεκτονική των μέσων ενημέρωσης. Στο τηλεοπτικό απόσπασμα [“The Bubble: Established 2017”](#), ο «Θόλος πάνω από το Manhattan» (1960) των Buckminster Fuller και Shoji Sadao, που απεικόνισε για πολλούς την πανάκεια ατμοσφαιρικού ελέγχου μιας προστατευμένης και οριοθετημένης κατοικήσιμης ζώνης -ως απάντηση σε απειλές πυρηνικής καταστροφής-, χρησιμοποιήθηκε αυτούσιος από τους παραγωγούς για να δημιουργήσει έναν χώρο ηλεκτρονικά θωρακισμένο με ελεγχόμενα social media πάνω από το Brooklyn. Μέσα στη φούσκα του Fuller οι Αμερικάνικες εκλογές δεν είχαν συμβεί ποτέ, και οι κάτοικοι, εσώκλειστοι εθελοντικά, θα μπορούσαν να ζουν σε έναν προοδευτικό κόσμο με ηλεκτρικά αυτοκίνητα και βιολογικά αγροτικά προϊόντα, συνδιαλεγόμενοι μόνο με διανοούμενους συναφών απόψεων, επιβεβαιώνοντας την ηχώ της φωνής τους. Ο θόλος λοιπόν, μετατράπηκε από μία αρχιτεκτονική τυπολογία που περιθάλλει τον άνθρωπο από το αντίξοο κλίμα, σε ένα

εικονικό αλλά πραγματικό αντικείμενο που προστατεύει τον άνθρωπο από το να ακούει τις φωνές των άλλων: αυτών που έχει επιλεκτικά αποκλείσει, καθώς οι φωνές τους είναι αντίθετες με το «εγώ» του.

Η φούσκα του SNL δεν είναι απλά μία σάτιρα. Ενδεχομένως διατυπώνει με Αριστοφανική οξύτητα την κοινωνική πραγματικότητα του διαδεδομένου στην ιστορία των μέσων ενημέρωσης όρου “echo chamber.” Ο όρος υπονοεί έναν χώρο εθελοντικού εγκλεισμού, όπου το υποκείμενο εσκεμμένα ακούει την ηχώ της φωνής του. Εφόσον η πλειοψηφία δημόσιων συνενυρέσεων σήμερα γίνεται διαδικτυακά, οι αλγόριθμοι του Facebook και των παρεμφερών social media καθορίζουν την προσέγγισή μας στον δημόσιο χώρο των μέσων ενημέρωσης. Η επαφή με τους αντιδραστικούς ή έστω αδραείς, αυτούς δηλαδή που δεν υπόκεινται στο παιχνίδι των “likes,” εξαλείφεται και χάνεται στο μακρινό δικτυακό βάθος, σε έναν σκοτεινό Άδη περιθωριακής πληροφορίας που δεν βλέπουμε ούτε θέλουμε να δούμε. Έτσι, ο καθένας λαμβάνει και αναμεταδίδει μόνο τις δικές του σκέψεις και ανοικοδομεί τη δική του επεξεργασμένη εκδοχή του κόσμου, μέσα στον θόλο των μέσων ενημέρωσης και μέσω της λειτουργίας των ηλεκτρονικών θεμελίων του. Ο σαρκασμός του NBC είναι δελεαστικά επίκαιρος. Οι προοδευτικοί ψηφοφόροι δεν είναι μόνο τραυματισμένοι ψυχολογικά αλλά είναι και σε άρνηση. Δεν πίστευαν ότι συνύπαρξη διαφορετικών από αυτούς ανθρώπων μπορεί να υφίσταται. Όπως παρατηρεί ο δημοσιογράφος [Mostafa El-Bermawy στο περιοδικό Wired](#)(2016), η ψηφιακή μας κοινωνική διάσταση έχει δημιουργήσει για τον καθέναν ένα αέριο «echo-chamber», στο οποίο συζητούμε συναφείς απόψεις για τον κόσμο με συγγενή μυαλά, ενώ ταυτόχρονα μας αποτρέπει από το να εισχωρήσουμε σε άλλες φούσκες ή έστω να τις αντικρίσουμε. Οι κοινωνικοί θόλοι του Facebook και του Google έχουν σχεδιάσει για εμάς την πραγματικότητα που βιώνουμε, με αποτέλεσμα το κέλυφός τους να απειλεί τη δημοκρατία.

Στις αρχές της δεκαετίας του 2000, η τυπολογία του θόλου και της φούσκας ήταν σχεδόν ανύπαρκτη, τόσο υλικά όσο και εικονικά. Εκείνη την εποχή, η συλλογική αρχιτεκτονική φαντασίωση επικεντρωνόταν στην ιδέα και την πραγμάτωση του δικτύου. Η φιλοσοφία του Gilles Deleuze, και πιο συγκεκριμένα οι πολυδιάστατες εξηγήσεις του για το «ρίζωμα», προσέφεραν σε ένα ανυπόμονο ακροατήριο νέων αρχιτεκτόνων (συμπεριλαμβανομένης και της συγγραφέως) το σχεδιαστικό ανάλογο της ιδέας της εξάπλωσης της ανθρώπινης ύπαρξης σε μακρινά γεωγραφικά μήκη και πλάτη. Το δίκτυο, η αράχνη, οι εξαπλωμένες ρίζες -για τις οποίες έχει μιλήσει με τόσο συγκλονιστικό τρόπο ο [Mark Wigley στο “Network Fever” \(2001\)](#)- αποτέλεσαν ιδεώδη ενότητας, συνεκτικότητας και κατάκτησης του φυσικού διαπλανητικού χώρου μέσω της εξάπλωσης της ύπαρξής μας σε μακρινά περιβάλλοντα.

Ό,τι τότε ενέπνεε συνεκτικότητα, διαδραστικότητα, αλληλουχία και αλληλένωση, τώρα έχει εκλείψει και αντικατασταθεί από τον θόλο, από πολλούς δηλαδή μικρούς εσώκλειστους χώρους τροφοδοτούμενους από το διαδίκτυο. Η αρχιτεκτονική των digital media, λοιπόν, είναι και αυτή επακόλουθο της ίδιας μεταβολής. Δεν είναι μόνο η σχέση μας με τα έντυπα και τα μέσα ενημέρωσης, αλλά και ο εικονικός και πραγματικός χώρος που έχει παραχθεί από τη λειτουργία των media. Τώρα που η επικοινωνία στα πέρατα της γης είναι δεδομένη, τώρα που η αίσθηση της ικανοποίησης είναι στιγμιαία και οι αποστάσεις φαινομενικά κοντινές, τώρα που το διαδίκτυο είναι μία ζωτική αναγκαιότητα, ο καθένας έχει εισέλθει στον θόλο του: στην πραγμάτωση του προσωπικού του χώρου, τον οποίο συναρμολογεί ψηφιακά με κάθε “like.” Σε αυτό το πλαίσιο, όπου το υποκείμενο εσωκλείεται στον θόλο του «εγώ» του -[όπως θα έλεγε ο Peter Sloterdijk](#)--, αιωρούμαστε πολιτισμικά. Η κάθε οντότητα εν ολίγοις αιωρείται και δεν εφάπτεται με τη διπλανή της, ή έστω εντάσσεται σε ένα προβλεπόμενο σχέδιο συλλογικής δράσης. Ο κίνδυνος από τη δημιουργία του χώρου των social media είναι η ευφορία μίας ψευδούς αίσθησης εκδημοκρατισμού, με βάση την αριθμημένη εικονική αποδοχή και την αποφυγή συγκρότησης φορέων που ενδυναμώνουν την κοινωνική συνοχή.

Παρόλα αυτά, αν είναι να μιλήσει κανείς για τη σχέση της αρχιτεκτονικής με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και ειδικότερα με τα social media, είναι γεγονός ότι το επιστημολογικό μας πεδίο δεν εστιάζεται πλέον αποκλειστικά στην παραγωγή κτισμένου χώρου, αλλά στην συνάθροιση του αχανούς νεφελώματος της κατακερματισμένης πληροφορίας που λαμβάνουμε καθημερινά για τον κτισμένο χώρο από τα ψηφιακά μέσα. Ο επαγγελματικός χώρος στον οποίο σήμερα λειτουργούμε, δεν περιλαμβάνει αποκλειστικά τη σχεδιαστική ή χωρική συνθετική ολοκλήρωση, αλλά και τον χώρο των μέσων ενημέρωσης, ένα είδος ιδεατής δημόσιας δομής με φούσκες και δίκτυα και άλλα φίλτρα, η οποία κρίνεται, μεταδίδεται και αναπαράγεται αποσπασματικά από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Αυτό δεν σημαίνει ότι θα έπρεπε κανείς να αντιπαρατεθεί με συντηρητισμό στην αποσπασματική λογική αυτών των μέσων, αλλά θα έπρεπε ενδεχομένως να κατανοήσει τον χώρο των πολλαπλών θόλων και να εξετάσει πώς κανείς δρα και χειρίζεται ένα τέτοιο πεδίο.

Σύμφωνα με τον Γάλλο κριτικό αρχιτεκτονικής Frederic Migayrou, βλέπουμε τον κόσμο να μετατρέπεται σε έναν συνεχόμενο κλειστό χώρο χωρίς καμία ελπίδα απόδρασης προς τα έξω ("Extensions of the Oikos," *Archilab's Earth Buildings. Radical Experiments in Earth Architecture*, 2003, 26). Η μεταμόρφωση αυτή χαρακτηρίζει ακόμα περισσότερο την τωρινή δεκαετία, όπου η εξόρυξη και εμπορευματοποίηση προσωπικών δεδομένων και η επιθυμία υπερπληροφόρησης αποτελούν πλέον αναπόσπαστο κεφάλαιο της σύγχρονης παγκόσμιας οικονομίας. Αν ανατρέξουμε στο παρελθόν, το πείραμα του κατοικήσιμου θόλου δεν αποτέλεσε ποτέ μία μηχανική αναζήτηση στατικής επάρκειας. Ήταν ένας πειραματισμός διευθέτησης τόσο της ατμόσφαιρας όσο και του θεάματος, μία προκατασκευασμένη εμπειρία προστατευμένης ευδαιμονίας.

Βιώνοντας αυτήν την έντονη εσωτερικότητα, γινόμαστε μέτοχοι μίας νέας βιωματικής εμπειρίας του δημόσιου χώρου: το δίκτυο έχει γίνει ένα σύννεφο, και το παραπροϊόν του σύννεφου είναι η φύσκα της εξατομικευμένης κατοίκησης της πληροφορίας του κόσμου. Η φύσκα, άθελά της, μας απομακρύνει από τον ιστό κοινωνικής δράσης. Ποια είναι λοιπόν η αστική εμπειρία σε αυτήν την εποχή του εθελοντικού εγκλεισμού? Στο νέο αυτό έδαφος, όπου όλα είναι υπερσυνδεδεμένα, ο καθένας εσωκλείεται σταδιακά όλο και περισσότερο στον θόλο του. Κάθε ηχώ της φωνής μας γίνεται ένας κόσμος.

Ως πολίτες και δημιουργικοί στοχαστές πρέπει να σκεφτούμε πέραν του θόλου και της φύσκας. Είναι χρέος μας να φανταστούμε εναλλακτικούς τρόπους ύπαρξης με τα κοινά, πέραν της ψηφιακής ουτοπίας της απόλυτης διασύνδεσης. Σε αυτόν τον κόσμο, πιθανότατα χρειαζόμαστε μία νέα μορφή κριτικής κατανόησης των υπαρξιακών φαινομένων εσωτερικεύσης, όπως και μεθόδους για να ξεπεράσουμε τα όρια στον τρόπο που αφηγούμαστε τον χώρο στα μέσα ενημέρωσης και σχεδιάζουμε τους χώρους που αναμεταδίδουμε σε αυτά τα ίδια μέσα. Εάν στον κόσμο της μετα-αλήθειας (post-truth) το κάθε γεγονός προσχεδιάζεται, ο ρόλος του αρχιτέκτονα πλέον υπερβαίνει τη σχηματοποίηση του χώρου και του φυσικού περιβάλλοντος. Ακόμη και χωρίς τη θέλησή μας, ο ρόλος μας αποκτά πλέον πολιτισμική αξία.

Saturday Night Live. The Bubble Established 2017. NBC aired

Εισαγωγική εικόνα : Buckminster Fuller and Soji Sadao Dome Over Manhattan 1960

*Σημείωση

Με αφορμή τη συμπλήρωση ενός έτους λειτουργίας του, το περιοδικό προσκάλεσε σημαντικούς συντελεστές παραγωγής της αρχιτεκτονικής ενημέρωσης να συμμετάσχουν στη συζήτηση με θέμα "Ένας χρόνος

Archetype. Η αρχιτεκτονική και τα media σήμερα στην Ελλάδα"

Οι προσκεκλημένοι κλήθηκαν να διατυπώσουν τις απόψεις τους με βάση το παρακάτω κείμενο. "Η πορεία των μέσων αρχιτεκτονικής ενημέρωσης στην Ελλάδα έχει πλέον μια αξιόλογη ιστορία. Μέχρι και πριν λίγα χρόνια επρόκειτο για αποκλειστικά έντυπο λόγο. Η ολοκλήρωση της πορείας των επιθεωρήσεων "Αρχιτεκτονικά Θέματα" και "Θέματα Χώρου + Τεχνών", το 2013, σηματοδότησε συμβολικά το τέλος μια εποχής. Σήμερα όλα βρίσκονται σε μια πρωτοφανή αλλαγή και σε μια νέα τροχιά, καθώς οι πηγές ενημέρωσης και αρχιτεκτονικού προβληματισμού έχουν πολλαπλασιαστεί και διαφοροποιηθεί, αντίστοιχα με τη γενικότερη μεταλλαγή των εργαλείων επικοινωνίας, έντυπων, ηλεκτρονικών και μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Τα ερωτήματα είναι τέσσερα:

α) Τι είδους αρχιτεκτονική ενημέρωση και υλικό πρέπει να προτείνει σήμερα ένα μέσο αρχιτεκτονικής επικοινωνίας στην Ελλάδα; β) Ποιο είναι το προσφορότερο μέσο έτσι ώστε η επικοινωνία αυτή να είναι αποδοτική και αποτελεσματική; γ) Από ποιους ασκείται αυτή η ενημέρωση, αν λάβουμε υπόψη ότι και αρκετοί δημοσιογράφοι "γενικών καθηκόντων" ασχολούνται όλο και περισσότερο με το θέμα; δ) Τι είδους κοινό «καταναλώνει» αυτή την παραγωγή αρχιτεκτονικής επικοινωνίας, από την άποψη της ηλικίας, της παιδείας και της άμεσης ή και καθόλου σχέσης με την αρχιτεκτονική; Λαμβάνοντας υπόψη αναπόφευκτα και τη διεθνή κατάσταση, ποιες -μπορεί να- είναι οι προοπτικές και το ουσιαστικό περιεχόμενο της αρχιτεκτονικής ενημέρωσης στην Ελλάδα σήμερα;"